

Lære Middel Didaktik

TIDSSKRIFT FOR LÆREMIDDELDIDAKTIK NR. 2 MAJ 2009

Forord

I Danmark er der en vis tradition for at analysere og vurdere læremidler i fagene og ud fra et fagdidaktisk perspektiv. Hvad ellers – kunne man fristes til at spørge. Findes der andre væsentlige perspektiver? De fleste læremidler er trods alt produceret med henblik på at sikre en god og lødig undervisning i fag.

Med dette andet nummer af e-tidsskriftet *Læremiddeldidaktik* har vi valgt at sætte fokus på læremidler i fagene i forlængelse af den fagdidaktiske tradition. Inden vi dykker ned i fag og læremidler, skal det dog pointeres, at der gives adskillige andre væsentlige perspektiver på læremidler i *Læremiddel.dk*'s optik. Et klassisk eksempel er det skolebogskritiske perspektiv, der også har dannet tradition. Tilbage i slutningen af 1800-tallet var det de europæiske fredsbevægelser, der gav anledning til en omfattende kritik af skolebøgerne ideologiske indhold og tendens til at være nationalistiske, skabe fjendebilleder, være krigsforherligende osv. I begyndelsen af 1930'erne blev der nedsat en kommission, der kritisk skulle vurdere læremidlerne i skolens fag. Sidenhen har fagbevægelserne fulgt op med en ideologisk kritik af læremidler, der i Dan-

mark kulminerede med 70'ernes skolebogs kritik. En problematik, der er blevet behandlet af Ruth Mulvad og Mette Risak i *Den politiske skolebog* (1980). Senest er der især blev sat kritisk fokus på køn og etnicitet i læremidler med en række studier i Norge og i Sverige, der har bidraget til en videreudvikling af den ideologisk-kritiske tilgang til en mere generel *diskurskritik*, dvs. en kritik af læremidlers sprogbrug, fordi der er en tendens til at favorisere bestemte elevgrupper på bekostning af andre.

En anden nyere tradition, der bør nævnes, er den medieorienterede tilgang, der er vokset frem i takt med digitaliseringen af læremidler. Inspireret af sociologiske og/eller sociokulturelle teoretikere som fx Niklas Luhmann og Lev Vygotsky er der blevet sat fokus på læremidlernes strukturelle betydning i undervisningen og i skolen som formidlingssystem. Et fokus, der er blevet skærpet med digitaliseringen, fordi det med de digitale medier er blevet åbenbart for enhver, at viden er og altid har været medieret. Flere af *Læremiddel.dk*'s største projekter – "Læremidler om læremidler", "Læremiddelkultur 2,0" og "Brugerdreven innovation af digitale læremidler" – bidrager direkte til

Læremiddeldidaktik Nr. 2 maj 2009
Redaktør: Thomas Illum Hansen (ansvarshavende).
Layout: Ditte Bjerrisgaard Bundesen

Læremiddeldidaktik udgives som elektronisk tidsskrift tre gange om året af *Læremiddel.dk* - Nationalt Videncenter for Læremidler.

Artikler og illustrationer må ikke eftertrykkes uden tilladelse fra *Læremiddel.dk*

Læremiddel.dk
Asylgade 7-9
5000 Odense C
Tlf: 30 58 15 23
Email: dbbu@ucl.dk

at udvikle denne tradition. Groft sagt er skolens relation til en verden uden for skolen mulig i kraft medier, og digitaliseringen har gjort det tydeligt, at der er forskel på at tale om verden, læse om verden og få adgang til viden om verden via internettet. I forlængelse heraf har dele af den pædagogiske forskning og de pædagogiske fag i læreruddannelsen fået blik for begrebet medium som en didaktisk refleksionskategori på niveau med andre kategorier som fx mål, indhold og metode. Og det er ganske nyt, da læremidler hidtil fortrinsvis har været et anliggende for fagene og fagdidaktikken.

Det fagdidaktiske perspektiv på læremidler er altså et blandt flere, og det er vigtigt at betone, fordi de forskellige perspektiver kan berige hinanden. Derfor rummer dette temanummer både almene og fagdidaktiske perspektiver på læremidler i fagene. Læremidler ses ikke blot indefra faget som midler, der kan støtte elevernes fagspecifikke læring, men også udefra som midler til udvikling af læreren, faggruppen og professionens faglighed og fagsprog. Dette nummer er således bygget op, så vi først præsenterer to artikler med almene perspektiver på læremidlers funktion i fag og fagdidaktik med danskfaget som eksempel, dernæst to fagdidaktiske artikler om læremidler i henholdsvis matematik og historie for til sidst at slutte af med en mere almen problematik vedrørende digitale læringsressourcer i fagene.

Det almene perspektiv på læremidler i fagene

Bodil Nielsen lægger ud med "Læremidler – støtte og udvikling". Titlen er dobbelttydig. På den ene side påpeger Bodil Nielsen, at læremidler selvfølgelig

skal støtte og udfordre eleverne i deres læreprocesser. På den anden side udfolder hun en argumentationsrække, der trin for trin viser, hvordan læremidler kan og bør støtte og udvikle lærerens arbejde. Udgangspunktet er de mange krav og udfordringer, der kendetegner en lærers hverdag. Synspunktet er, at læremidler bør fungere både som støtte i hverdagen og som inspiration til udvikling, bl.a. når læreren skal begrunde og tilpasse sin undervisning, forholde sig til de mange forventninger til undervisningen fra omverdenen (forældre, kolleger, politikere...), omsætte læreplanen i praksis, samarbejde med kolleger og i det hele taget varetage og udvikle praksis.

Dorthe Carlsen og Jens Jørgen Hansen følger op med en artikel, der på én gang behandler en almen problematik og en fagdidaktik: "Findes læremiddelgenerer? – et perspektiv på læremidler i dansk". Artiklen forstår læremiddelgenerer i spændingsfeltet mellem intention, tekstuelle særtræk og faktisk anvendelse. Mere præcist er der tale om et genreperspektiv, der fremhæver, at læremidler kan inddeles i forskellige typer og genrer, afhængigt af hvad de gør og vil have brugeren til at gøre i undervisningen – et såkaldt kommunikativt genreperspektiv på læremidler. Det frugtbare ved dette perspektiv viser sig ved, at det gør én bevidst om, at et valg af læremiddel samtidig er et valg af en genre, der er bestemmende for en lang række forhold – herunder undervisningens rum og situation, det sociale samspil mellem lærer og elev og elevernes forståelses- og læreprocesser. Overordnet skelner de mellem grundbog, læsebog, opgavebog, evalueringsmaterialer,

lærervejledning og antologi, og analyserer disse som genrer, der kan karakteriseres ud fra deres respektive formål og måder at kombinere forskellige typer af tekstelementer på, fx instruerende, informerede og fortællende tekstelementer. Denne teori omsættes i en analyse af læremidlet *Fra en anden klode – Læs litteratur i 5. og 6. klasse*, der demonstrerer, at lærere bør være bevidste om læremidlernes genre, så de kan tilrettelægge en undervisning, der udnytter læremidlets potentiale og gør eleverne til kompetente, reflekterede brugere af læremidler.

Det fagdidaktiske perspektiv på læremidler i fagene

Med Bent Lindhardts artikel "Forstå din lærebog – i matematik" skifter vi over til et fagdidaktisk perspektiv – om end hans analysemodeller også synes at have generel relevans for en vurdering af lærebøger. Ifølge forfatteren selv anlægger han et praksisperspektiv på læremidler, baseret på 25 års alsidig erfaring med lærebøger. Artiklens model er imidlertid baseret på teori, der bruges til at generalisere erfaringerne. Udgangspunktet er en kort beskrivelse af lærebogens byggesten. Dels de primære aktører (forfatteren, læreren, forlaget og skolen), der har betydning for bogens opbygning. Dels de primære kategorier, hvor lærebogens bærende ideer ifølge Bent Lindhardt perspektiv udkrystalliseres: 1) indhold, 2) metode og læring, 3) struktur og form, 4) målgrupperelevans. De fire kategorier uddybes med en række konkrete eksempler. Især "opgavens" funktion i lærebogen gøres til genstand for en nærmere analyse, der har almen interesse. For selv om der er forskel på opgaver i de forskellige fag,

er der rig inspiration at hente i artiklen, også til andre fag, der har det til fælles med matematik, at man med fordel kan analysere opgavernes grad af åbenhed, abstraktion og teoretisk karakter.

Jens Aage Poulsens artikel "Narrativitet i læremidler" går ligeledes fagdidaktisk til værks, men som titlen antyder, begrænser hans problematik sig ikke til historiefaget. Med enkle narrative greb fra den amerikanske idehistoriker Hayden White viser han, at historiske fremstillinger er konstruktioner, der typisk benytter og indimellem kombinerer elementer fra fire grundfortællinger: den romantiske, den tragiske, den komiske og den satiriske/ironiske. En pointe der har generel relevans for analyse af læremidler – for så vidt rigtig mange fags læremidler rummer en historisk fremstilling. Ikke overraskende falder de flest læremidler i historiefaget inden for den første kategori, hvor de narrative greb bruges til at harmonisere fremstillingen og få den til at fremstå som den absolutte sandhed om, hvad der egentlig skete. Jens Aage Poulsen hudfletter denne harmoniserende tendens ved at sammenstille en analyse af tre læremidler – et norsk, et svensk og et dansk – med dels kravene i den aktuelle læreplan, dels en nordisk spørgeskemaundersøgelse af historielærernes forventninger til fagets læremidler. Særligt læreplanens krav om, at eleverne skal udvikle historiebevidsthed, og lærernes forventninger til levende fortællinger i læremidlerne står i kontrast til de analyserede læremidlers absolutte og informerende fortælleform, der ikke lægger op til indlevelse og selvstændig refleksion.

En kvantitativ undersøgelse af digitale læringsressourcer i skolen

Som afslutning præsenterer vi den kvantitative undersøgelse "Digitale læringsressourcer i folkeskolen og de gymnasiale ungdomsuddannelser", som vi har gennemført i samarbejde med forskningscentret DREAM. Når den er relevant at præsentere i denne forbindelse, er det fordi vi først og fremmest opfatter it og digitale læringsressourcer som læremidler i fagene. Pointen er, at it og digitale læringsressourcer ikke er mål i sig selv, men midler, der bør bruges med bestemte faglige mål i undervisningen, og som derfor skal forstås i samspil med andre typer af læremidler. Derfor har vi bl.a. brugt undersøgelsen til at spørge ind til dansk- og matematiklærernes prioritering af læremidler i henholdsvis forberedelse og undervisning, deres vurdering af egne it-kompetencer, deres karakteristik af undervisningsformen i deres seneste undervisningslektion og deres forventninger til integrationen af it og fag i fremtiden. På den baggrund kan vi nemlig indkredse forholdet mellem lærernes faglighed og anvendelse af læremidler.

Undersøgelsen giver imidlertid anledning til flere nye spørgsmål, end den giver endelige svar. Præsentationen af resultaterne perspektiveres derfor til Læremiddel.dk's seneste tiltag – projektet "Brugerdreven innovation af digitale læremidler". Med andre ord fungerer undersøgelsen på én gang som en indikator på rigets (s)tilstand – den aktuelle brug af it i undervisningen eller mangel på samme – og på behovet for nye undersøgelser. Artiklen tager således sit afsæt i en række fremtidsvendte spørgsmål, der får undersøgel-

sen og med den dette andet nummer af tidsskriftet *Læremiddeldidaktik* til at pege fremad: Hvad siger undersøgelsen ikke? Hvilke udfordringer står vi over for? Og hvordan kommer vi videre?

Thomas Illum Hansen
Maj 2009

